

Árvvus adnon ságadoalli, buorit olbmot!

Liekkus buresboahdin sámedikki ja Meahcceráđđehusa oktasaš oalgedáhphussii. Giedahalan sáhkavuorustan sámedikki geahččanguovllus ovttasbargomet Meahcceráđđehusain.

Sápmelaččat leat Eurohpa uniovnna viidodaga áidna álgoálbmot. Sápmelaččat lea nammaduvvon Suoma vuodđolágas álgoálbmogin. Dat dáhkida sápmelaččaide vuoigatvuoda iežaset gillii ja kultuvrii sihke kulturiešstivrema sámiiid ruovttuguovllus. Sámedikki bargguin mearriduvvo iežas lágain. Dat lea sápmelaččaid alimus mearridanorgána, man ovddasteaddjit válljejuvvojit válggain sápmelaččaid gaskavuodas njealji jagi gaskkaid. Lean leamaš sámedikki ságadoallin dehe presi-deantan, dego bargu gohčoduvvo eñgelasgillii, jagi 2008 rájes ja barggan dál nuppi válgaáigodaga dán doaimmas.

Sámedikki bargun lea buktit ovdan sápmelaččaid virggálaš oainnu, ovddastit sápmelaččaid virggálaš oktavuodain, addit eiseválddiide cealkámušaid ja álgagiid, ráđđádallat eiseválddiiguin áššiin, mat gusket sápmelaččaid sihke juolludit stáhta bakte stivrejun ruhtadeami sámii kultuvrii, oahpahussii ja sosiála- ja dearvvašvuohtabálvalusaide. Sámedikki bargu ruhtaduvvo stáhta bušeah-tas. Anára suohkana nuortalašsámiiin lea iežaset láhka ja ovddasteaddji orgána, nuortalaččaid siidačoakkán. Nuortalašláhka lea lagamusat ealáhuspolitihkalaš láhka. Sápmelaččain lea dasa lassin giellalágas dáhkiduvvon riekti geavahit sámegiela earádettiineaset eiseválddiid olis sámii ruovttuguovllus.

Suomas hupmet golbma sámegiela: davvi-, anáraš ja nuortalašgiela. Buot sámegielat leat hui uhkivuloš gielat. Suomas leat sulaid 10 000 sápmelačča. Vuollel bealli sápmelaččain hupmet sámegiela eatnigiellanis. Sápmelaččat leat álgoálbmot, mii orru njealji stáhta viidodagas. Suoma lassin sápmelaččat orrot maid Ruotas, Norggas ja Ruoššas. Sápmelaččaid ollislaš mearrin sáhtttá árvoštallot 75 000 – 100 000 sápmelažžan. Ruotas ja Norggas doaibmá maid sámedikki lága vuodul. Suoma sápmelaččain bealli orrot sámii sámii ruovttuguovllu olggobealde, eatnasat stuora gávpgiinn dego Roavenjárggas, Oulus ja oaivegávpotguovllus. Sámi kulturhápmaí gullet árbevirolaš ealáhusat, mat leat boazodoallu, guolástus, meahcebevdu ja duodji.

Sámii kultuvrras lea čanastat lundui. Boazodoallu dárbbaha viiddes guovlluid bohccuid guoh-tonenanamin ja daid eatnamiid nalde mánggalágán šattuid. Boazu guohtu biebmunis badjelaš 350 sierralágán šattu ja guobbara. Sámi duodji atná ávnnasin muoraid, šattuid, vettiid, fuodđuid ja guliid bohcco dávttiid ja čorvviid ja sierra gorutosiid lassin. Das, mainna lágiin stáhta hálddašan eananviidodagat dikšojuvvojit, lea njuolggováikkuhus sámii kultuvrra ávnnaslaš vuđđui. Sámi ealáhusat bajásdollet sámegiela ja árbevirolaš dieđu dehege árbevirolaš ealáhusaiguin barganvejolašvuodaid hedjoneapmi váikkuha oba sámii kultuvrii ja dan boahhteáigái.

Sámii kultuvrra lea uhkivuloš. Kultuvrra uhkidit urbaniseren, árbevirolaš ealáhusaid heajos gánnáhahttivuohta, gilvvohalli eanangeavahanhámit, dálkkádatrivdan - logahallan lea guhkki. Stuurimus sámii kultuvrra boahttevuoda uhkkin lea dat, ahte láhkaásaheaddji ii leat bastán dorvvastit lágaid ovddideami, mii guoská sápmelaččaid – ja dát lea diehttelas fuolastuhti. Sierralágat, mat gusket ealáhusaid, eai suddje sámiiid árbevirolaš ealáhusaid. Suoma ealáhusaid sierralágat eai dovdda eaige suddje sierra sámii árbevirolaš ealáhusaid: boazodoalu, guolástusa ja meahcebevdu. Dat-han leat fas leamaš min ávnnaslaš kultuvrra vuodđun.

Suomas leat eandalit Suoma davviosiin hui olu sápmelaččaid vuostálastit ja juobe suohkandási eiseválddiid siste. Dilli lea vártnuheapme danin go Suopma lea ásahan ulbmilin ratifiseret riikkaidgaskasaš bargoorganisašuvnna, nu daddjon, ILO 169-soahpamuša. Muhtin davvisuopmelaččat ballet aivve duššás, ahte soahpamuša ratifiseren doalvvulii sis rivttiid. Diedusge ratifiseren buoridivččii álgoálbmot sápmelaččaid eallinvejolašvuodaid, muhto ii dat dagale sápmelaččaid sámi ruovttuguovllu aktoráddejeaddjin. Eallin joatkahuvalii hui guhkás seammalágánin go dánnai rádjái. Dákkár doaibmabirrasis bargan ii leat dušše sámediggái hástalus muhto maiddá Meahcceráddehussii, mas lea lagaš ovttasbargu sámedikkiin muhto maiddá suohkaniiguin ja eará čanusjoavkkuiguin. Sámedikki ja Meahcceráddehusa lagaš ja beaktilis ovttasbargu ii leat duhtadan buot beliid.

Bohten sámedikki ságadoallin jagi 2008. Meahcceráddehusa beaggin sápmelaččaid gaskavuodas lei dalle heittot ja ovttasbargu sámedikkiin earret lága geatnegasvuodaid olis lei oba unnán. Dalle maid Meahcceráddehusa riikkaidgaskasaš beaggin sámi áššiid dáfus lei heittot Njellima vuovderiiduid dihte. Meahcceráddehus lea stuora bargoaddi sámiid ruovttuguovllus ja mánggas sápmelaččainnai barget Meahcceráddehusas. Dilli lei váttis Meahcceráddehusa almmolaš gova dáfus ja maiddá mánggaide Meahcceráddehusa sápmelaš bargiide. Miellačájáhusaid maŋgel Njellima vuovderiidu sirdásii duopmostuoluid gieđahallamii.

Jagi 2008 álgán sámedikki váлгаáigodagas sámediggi ja meahcceráddehus álggiiga hukset ovttasbarggu ođđasit ja ođđa vuodu nalde. Dego Pirjo Seurujärvi humai, de Meahcceráddehus hálddaša badjel 90 % sámiid ruovttuguovllu eanan- ja čáhceviidodagas. Das sáhtta oaidnit, ahte Meahcceráddehus lea sámedikki ja sámi kultuvrra dáfus okta deháleamos ovttasbargoguoibmámet. Meahcceráddehus guoskada doaimmastis meahcceráddehuslága ja Suoma riikkaidgaskasaš geatnegasvuodaid sámiid ektui.

Ovttasbargomet álggus jagi 2008 Meahcceráddehus lei dakkár sávaldat, ahte basttáleimmet me-roštallat sámi kultuvrra dorvvasteapmái suhtasupmi, dehege min bargun livččii rehkenastit man olu sámi kultuvrra ja dan árbevirolaš ealáhusaid dorvvasteapmi doalvu ruđa. Meahcceráddehusa sávaldahkan lei, ahte omd. go sámi ruovttuguovllu vuovddit eai čullojuvvo ulbmilin suodjalit boazoguohtoneatnamiid, de dat gehččojuvvohii stáhta beales sámi kultuvrra dorvvasteami gollun. Maiddá ruhtaministerija lei sávvan ruđalaš bidjosa rehkenastima.

Sápmelaččat leat Suoma álgoálbmot, mas lea iežas earenoamáš giella ja kultuvra, iige kultuvrra dorvvasteami sáhte mihtidit ruđain. Kultuvrralaš árvvut ja sárgosat leat áidnalunddogat ja maiddá Supmii riikkaidgaskasaččatge čevllohallama fáddá. Ovttasbarggu ovdáneami mielde jurdda das, ahte sámi kultuvrra dorvvasteapmi mihtiduvvo ruđalaččat Meahcceráddehusa doaimmas hilgojuv-vui jođánit.

Sámedikki váldobargun leat dássázii leamaš cealkámušaid addin ja ráđđádallamat eiseválddiiguin. Sámediggi lea vuolgán das, ahte cealkámušamet galget leat dárkilat ja bures ákkastallon, vai sáhttit váikkuhit omd. jur Meahcceráddehusa bargui. Sámediggi sáhtta váikkuhit eiseválddiid bargui burii-guin ja ákkastallojuvvon cealkámušaiguin dehe aŋkke dahkat eiseválddiide váddáseabbon orrut dohkkekeahhtá min evttohusaideamet. Ovttasbarggu huksen bisttii guhká ja deháleamos ovttasbar-gun šattai luhtolasvuoda lasiheapmi ja substánsagažaldagaide vuojulduvvan.

Álgaheimmet bargama dakkár áššiiguin mot Meahcceráddehuslága geatnegasvuodaid, mat gusket sápmelaččaid, galgá heivehit. Gávnaheimmet hui jođánit oktasaš oainnu das, mot Meahcceráddehus galggalii buoridit sámegiel bálvalusaid, ja dát doalvvui Meahcceráddehusas sámegiel dieđi-headji bálkáheapmái ja sámegiel dieđihandoaimma ovdáneapmái. Dát lei bealistis váikkuheame dasa, ahte sámediggi attii Meahcceráddehussii vuosttaš sámi gielladahku-bálkkašumi. Dat leat

dárkkuhuvvon eiseváldái, mii ovddida sámi giellalága ja sápmelaččaid gielaláš vuoigatvuodaid gárganeami.

Maiddái dán oalgedáhpáhusas addojun vejolašvuohta geavahit sámegiela olláhuhtta eareoamáš buori vuogi mielde sámi giellalága ja lea vuosttaš sámi gielladahku-bálkkašumi oázžu árvvu mielde doaibma.

Sámediggi ovttrasáidid nuortalaččaid siidačoakkámiin ja Meahcceráđdehusain válmmaštallagođii PEFC-vuovdesertifiserenkriteras, mii guoská stáhta hálldašan vuovderiggodagaid geavahusa sámiid ruovttuguovllus. Sámediggi gulai maiddái sámi ruovttuguovllu bálgesiid vuovdesertifiserenkriteras. Kritearas šiehtadallui hui guhká ja loahpaloahpas das ožžojuvvui kompromissa, mii duhtadii sihke sápmelaččaid ja Meahcceráđdehusa. Kriteara válmmaštallama mañnel Meahcceráđdehus šiehtai sámi ruovttuguovllu ng. vuovdebálgesiiguin vuovdesoahpamuša 20 jahkái, mii lea loahpahan vuovderiidduid sámiid ruovttuguovllus. Dan válmmaštallamii sámediggi buvtii iežas oasi go vuovderáffi olláhuhtta šihttojun kritearaid. Aiddo dál leat bárrásiin manname šiehtadallamat PEFC-vuovdesertifiserenkriteraid ođasnuhttima várás. Ođđa kritearat galget dohkkehuvvot boahte jagi geassemánu álggu rádjái.

Sámedikki álgagis Supmii ásahuvvui našuvnnalaš artihkal 8(j)-áššedovdijoavku, man bargun lei válmmaštallat biodiversiteahttasohpamuša artihkal 8(j):a geatnegasvuodaid Suomas. Sohpmamuša artihkal suodjala sápmelaččaid luonddu mánggahápmásašvuoda árbevirolaš dieđu, innovašuvnnaid ja geavadiid. Bargojoavku luobahii loahpparaporttas geassemánu 2009. Sámedikkis lei bargojoavku ságadoalli báiki ja bargojoavkku bargui oassálasttii aktiivvalaččat maiddái Meahcceráđdehus. Maiddái ministerijain lei viiddes ovddastus bargojoavkkus. Bargojoavkku barggu áigge diđolašvuohta sámi kultuvrras, boazodoalus ja luonddu mánggahápmásašvuodas lassánii. Dán geažil Meahcceráđdehus attii mearrádusa, man mielde stáhta hálldašan eatnamiid nalde sáhtta váldit nuvtta unna mearážiid sámi duoji ávdnasiid, omd. bárkkuid, osttuid, báhkiid ja dien sullasaš ávdnasiid. Mearrádusa duohken lea leamaš biodiversiteahttasohpamuša artihkal 8(j) ja sámi duodjearbieru árbevirolaš dieđu seailuheami dorvvasteapmi.

Bargojoavkku barggu vuodul Bátneuođdara meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána ráhkadeamis álggahuvvui biodiversiteahttasohpamuša oasseballečoakkáma dohkkehan Akwé: Kon – rávvagiid desten dehege geahččaleapmi. Dashan maid Pirjo Seurujärvi muitaliinai juo ovdal ja dashan maid sámedikki nubbi várreságadoalli Hánno Heaika hupmá iežas ságastis. Sámediggi lea ohcan ruhtadeami ovttas meahcceráđdehusain ja eará doaibmiiguin sámegiel báikenamaid čoaggin- ja furkenfidnui.

Meahcceráđdehus lea čoaggán sámegiel báikenamaid dikšun- ja geavahanplánaid ráhkadeami olis. Mii leatnai Meahcceráđdehusain juo hárvánan boarát oktasáš oalgedáhpáhusaid lágideamis. Mii leat ovttas buktán ovdan artihkal 8(j):a heiveheami Suomas biodiversiteahttasohpamuša oasseballečoakkámis Indias diibmá ja sohpmamuša riikkaidgaskasaš artihkal 8(j)-bargojoavkku čoakkámis Montrealis dán čavčča.

Bátneuođdara Akwé: Kon –rávvagiid heiveheami čuovvumuššan Meahcceráđdehus válmmaštalai ovttrasáidid sámedikkiin bissovaš málle Akwé: Kon –rávvagiid heiveheami várás Meahcceráđdehusa doaimmas. Suoma stáhtaráđdi lea dohkkehan ođđa biodiversiteahttastrategiija, man ulbmilin lea bissehit luonddu mánggahápmásašvuoda dehege biodiversiteahta geaffuma ja buoridit sápmelaččaid árbevirolaš dieđu suoji.

Ođđa 8(j)-áššedovdibargojoavku lea ásahuvvun ja dat doaibmá jagi 2014 loahpa rádjái ja olláhuhtta álbmotlaš biodiversiteahttastrategiija ja doaibmaprogramma daid geatnegasvuodaid oasis, mat

gusket sápmelaččaid. Bargojoavkkus lea ain mielde Meahcceráđđehus ja bargojoavku jođiha ain Sámediggi. Iešalddes bargojoavku doalai odne iddesbeivve iežas čoakkáma.

Sámedikki ja Meahcceráđđehusa gaskavuoda ovttasbargu lea buktán bohtosiid ja lea mu jáhku mielde ávkkálaš goappánai oassebeallái. Ráđdádallat Meahcceráđđehusain sulaid njeallje geardde jagis ja dasa lassin deaivat jeavddalaččat Meahcceráđđehusa oaivehoavdda Jyrki Kangasa ja ságastallat áigeguovdilis sámi áššiin. Dasa lassin birasministeriija, Lappi ealáhus-, johtalus- ja birasvirgelágádusa, Meahcceráđđehusa, sámedikki ja nuortalaččaid siidačoakkáma ovddasteaddjit deaivvadit jahkásaččat ng. luonddusuodjalangearregiin. Deaivvadeapmi lea eahpeformálalaš, muhto dat lea dehálaš vuorrováikkuhusa ja diehtujuohkima dáfus.

Vaikko ovttasbargomet lea deahtis ja leat mángga áššis ovttaoivilis, de dat ii dárkkut dan, ahte min gaskkas eai leat sierramielalašvuodat. Sámediggi addá dárbbu mielde garra ja čielgasánalaš cealkámušaid, muhto viggat álohii iežamet cealkámušain bissut áššelinjjás ja dahkat konkrehtalaš evttohusaid das, mot muhtin vihki sáhtálii divvojuvvot. Dábálaččat bastit gávdnat ráđdádallamiin kompromissaid meahcceráđđehusa ja sámedikki oainnuid gaskii. Meahcceráđđehus lea stáhta virgelágádus, man stivre lágaid lassin sihke birasministeriija ja eanan- ja meahccedoalloministeriija boadusstivren. Sámediggi lea viggan váikkuhit maiddá ministeriijaide, vai dat válddále vuhtii boadusulbmiliin maiddá sámi kultuvrra ja vai meahcceráđđehusas livčče buoret vejolašvuodat dorvvastit sámi kultuvrra miel bargama vejolašvuodaid iežas doaimmas.

Ovttasbargovuogi boahteáigi lea eahpesihkar, daningo meahcceráđđehusláhka ja maiddá meahcceráđđehusa organisašuvdna lea earáhuhttojuvvome. Ođđa doaibmamálles Meahcceráđđehusa doaibma fitnodatlágádussan nogalii. Sámediggái lea deháleamos, ahte ovttasbargu seailu boahteáigge liikká buorin go dánnai rádjái. Sámediggái lea dehálaš, ahte sámi áššiin leat mearrideame dat áššedovdit, geat dovdet sámiid ruovttuguovllu diliid ja ahte byrokratiija livččii nu unnán go fal vejolaš.

Jos mearridanváldi sirdása ain eanet meahcceráđđehusa váldodoaimmahakkii, de sáhtta geavvat nu ahte olu jagiid áigge huksejuvvon luhtolaš ovttasbarggus gahččá vuodđu ja ovttasbargu sámedikki ja Meahcceráđđehusa gaskkas unnu. Ná in goitge jáhke geavvat, muhto lánkaásaheaddji máhtta čoavdit dili nu ahte min ovttasbargu seailu njuovžilín dás duohkoge.

Giitu beroštumis!